

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ย้อนหลังไปพุทธศตวรรษที่ 18 ดินแดนภาคเหนือตอนล่างของสยามประเทศได้ถือกำเนิดขึ้นในนามของอาณาจักรสุโขทัย ดินแดนที่เปรียบพร้อมไปด้วยศิลปวัฒนธรรมแบบไทยอันเป็นที่ยอมรับกันว่าดีเลิศสุดยอด สุโขทัยเดิมมีอดีตย้อนหลังไปไกลควบคู่กับศิลปะอุทกในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่ร่วมยุคสมัย กับศิลปวัฒนธรรมมาจากอาณาจักรนครหลวงของขอมในบูรพาทิศ

จินตภาพของอาณาจักรสุโขทัยที่เราคุ้นเคยกันดีนั้น ได้ถูกปลูกฝังมาจากตำราทางประวัติศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการ ตามที่เราได้ร่ำเรียนกันมามากจะเข้าใจว่าสุโขทัยคือราชธานีแห่งแรกของไทย คือความเป็นมาของชนชาติไทยที่อพยพจากดินแดนอื่นเข้ามาในดินแดนแถบนี้ แล้วก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยนี้เป็นราชธานีแรก โดยเมืองสุโขทัยก่อนหน้านี้อยู่ในอำนาจของขอม แต่กลุ่มชนชาวไทยได้สู้รบและปลดแอกอำนาจของตนเองจากการกดขี่ของขอมได้สำเร็จ เกิดเป็นอาณาจักรสุโขทัยขึ้น

แท้จริงแล้วสุโขทัย มิใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่สุโขทัยมีมาก่อนหน้านี้นานแล้ว เป็นแหล่งอารยธรรมของกลุ่มคนที่ใช้ภาษาไทยเป็นสื่อกลาง หรือกลุ่มชนพื้นถิ่นในแถบนี้ ไม่ว่าจะเป็นมอญ ขอม ละว้า ลาว ไท ซึ่งชื่อชนชาติเหล่านี้ปรากฏอยู่ในจารึกหลายหลักทั้งบริเวณประเทศไทย จึงอาจกล่าวได้ว่า สุโขทัยเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของสังคมชนชาติต่างๆ ในดินแดนแถบนี้ อันได้สั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนาน

เนื่องจาก สุโขทัยเป็นเมืองที่มีลักษณะโดดเด่นทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้งของเมืองอยู่ตรงศูนย์กลางคมนาคมทางบกและทางน้ำ เป็นศูนย์กลางการติดต่อระหว่างอาณาจักรน้อยใหญ่โดยรอบ เหตุนี้จึงเกิดการ

แย่งชิงอำนาจทางการเมืองกันในหมู่ราชสกุลน้อยใหญ่ในดินแดนนี้ ซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกัน หากแต่ต้องการผลประโยชน์และความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ จึงเกิดการแก่งแย่งกันและในที่สุด ผลจากการแย่งชิงอำนาจนี้เมื่อพุทธศตวรรษที่ 18 ได้เกิดการสถาปนาอำนาจของราชสกุล "พระร่วง" ขึ้น

ท่าเลและที่ตั้งของสุโขทัยนี้ อยู่ในเส้นทางคมนาคมภายในภูมิภาค สุโขทัยจึงกลายเป็นเมืองที่มีรัศมีในการแผ่ขยายอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรม และเศรษฐกิจการแลกเปลี่ยนสินค้าในหมู่ชนชาติต่างๆ และเป็นเหมือน เมืองที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการขยายอาณาเขตไปในตัว ทางเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือถึงลุ่มแม่น้ำโขงทางตะวันตกถึงเมืองฉอด แม่สอด ตาก เข้าสู่เมืองมอญพม่า ทางใต้ติดกับนครศรีธรรมราชออกสู่ทะเล ด้วยเหตุที่เมืองสุโขทัยมีทำเลอยู่ตรงเส้นทางคมนาคมที่ติดกัน จึงก่อให้เกิดผลประโยชน์กับเมืองอันได้แก่

ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เป็นศูนย์กลางการค้าแบบกองคาราวาน สินค้าจะได้แก่ พืชผลทางการเกษตร ของป่า สินค้างานฝีมือและแร่ธาตุเป็นต้น เป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าและขอมเป็นเมืองผ่านให้พ่อค้าเอาสินค้าไปขายแลกเปลี่ยนได้โดยไม่เก็บภาษี ตามที่กล่าวไว้ในศิลาจารึกว่า "เจ้าเมือง บ่ เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครใคร่ค้าช้างค้า ใครใคร่ค้าม้าค้า ใครใคร่ค้าเงินทองค้า"

ผลประโยชน์ในการขยายอาณาเขตและการตั้งถิ่นฐาน เป็นแหล่งรองรับการโยกย้ายของประชากร ทั้งจากภายในและภายนอกภูมิภาคซึ่งจะเพิ่มขึ้นเป็นลำดับและในที่สุดก็ตลอดลุ่มแม่น้ำยม-น่าน การเกิดขึ้นของอาณาจักรสุโขทัยชี้ให้เห็นถึง ภูมิปัญญาของชนชั้นปกครอง ซึ่งรับความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเมือง ศิลปะวัฒนธรรมและธรรมเนียมในการใช้ชีวิต จากแหล่งวัฒนธรรมภายนอก นำมาสร้างเป็นรูปแบบทางศิลปะ คติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีลักษณะเฉพาะของตนเองขึ้นมา แน่นนอนที่สุดว่ากำลังคนและแรงงานคือตัวแปรสำคัญในช่วงสมัยแห่งการแก่งแย่งแข่งดี และการทำศึกสงคราม ดังคำกล่าวในศิลาจารึกว่า "เป็นเจ้าเป็นขุนด้วยกำลัง"

จะเห็นได้ว่า ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจเหล่านี้ล้วนสร้างสุโขทัยขึ้นมา แต่ทั้งนี้อารยธรรมสุโขทัยจะยืนยาวนานมาจนปัจจุบันนี้ไม่ได้เลย หากขาดสิ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชนในชาติ ช่วยให้ประชาชนมีความสมัครสมานสามัคคีและดำรงชีวิต

อยู่ร่วมกันอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม สร้างทัศนคติ วิธีการดำรงชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกันคือศาสนานี้มันเองเป็นสิ่งสำคัญที่สุด สิ่งหนึ่งที่ช่วยวางรากฐานอันมั่นคงให้กับอารยธรรมสุโขทัย

ศาสนากับคติความเชื่อนั้นสร้างแบบแผนและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันภายในสังคม มีความประสงค์เพื่อการดำรงอยู่ของสังคมที่ดำรง และคุณธรรมของคนในชาติ สร้างค่านิยมและการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน กลายเป็นพฤติกรรมความเชื่อทางศาสนา ที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชนทุกชั้นในสังคม กำหนดธรรมอันเป็นข้อควรปฏิบัติ และวิถีชีวิตของชนในชาติ กำหนดหลักธรรมของผู้ปกครอง กำหนด วัตรปฏิบัติการของพระสงฆ์ และกำหนดธรรมของประชาชนโดยเริ่มต้นจากชนชั้นปกครองแล้วแผ่ขยายไปสู่สามัญชนอย่างกว้างขวาง

อาจกล่าวได้ว่า อารยธรรมสุโขทัยคืออารยธรรมที่วางอยู่บนรากฐานของคติความเชื่อทางศาสนาที่ผสมกันอย่างกลมกลืน ทั้งพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์, พุทธศาสนาเถรวาท, พราหมณ์ และคติความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนผู้เป็นเจ้าของดินแดนแถบนี้มาช้านานส่งผลให้เกิดสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่หล่อหลอมขึ้นมาจากการนำบริบททางสังคม ประมวลรวมเข้ากับการผสมผสานของคติความเชื่อนี้สร้างลักษณะเฉพาะตัว เป็นระเบียบแบบแผนและรูปแบบใหม่ทางสถาปัตยกรรม ที่มารองรับพฤติกรรม อันเกิดจากคติความเชื่อทางศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นลักษณะเฉพาะของสุโขทัย สะท้อนออกมาในรูปของวัดหรือศาสนสถาน ซึ่งเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ศาสนาและคุณธรรม

วัดหรือศาสนสถานนี้สร้างขึ้นจากความศรัทธาอันแรงกล้าของผู้ปกครอง อาณาจักรและความร่วมแรงร่วมใจของประชาชน การสร้างศาสนสถานจึงได้รับการทุ่มเทอุทิศแรงกำลังที่จะออกแบบและก่อสร้างอย่างเต็มที่จากหลายฝ่ายเพื่อให้คงทนถาวรที่สุด ระดมแรงงานจำนวนมาก ช่างฝีมือชั้นเลิศและวัสดุก่อสร้างที่แข็งแกร่ง ทนทานเป็นที่สุด ด้วยเหตุนี้ศาสนสถานจึงเป็นสถาปัตยกรรมที่ยังคงเหลืออยู่ ให้เราเห็นเป็นซากโบราณสถานมาจนทุกวันนี้

เศษซากศาสนสถานหรือโบราณสถานที่หลงเหลืออยู่ ปัจจุบันได้กลายเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ซึ่งได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโก ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติทั้งหมด เป็นกุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่ความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นเสมือนภาพสะท้อนของวัฒนธรรม

และสังคมไทยส่วนหนึ่ง ในยุคสมัยพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงพุทธศตวรรษที่ 19 หลักฐานทางโบราณคดีที่ เหลืออยู่ช่วยสร้างจินตภาพให้เรามองเห็นชีวิตความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษผู้อาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้ เปรียบเทียบกับกระแสวัฒนธรรมของอาณาจักรที่รุ่งเรืองในยุคต่อมา จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ส่งผลให้เรา มีมุมมองและทรรศนะในการพิจารณาความเป็นไปของสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้ดีขึ้น เพราะ แท้จริงแล้ว อดีตอันรุ่งโรจน์ของอารยธรรมสุโขทัยคือ ส่วนหนึ่งของปัจจุบันกาลสมัยนั่นเอง

ศาสนสถานในสุโขทัยปัจจุบันนี้ปรักหักพังเสื่อมโทรมไปมากแล้ว ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ วิหาร เจดีย์ หรือพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ แต่ที่ยังคงหลงเหลืออยู่มากพอควร เห็นจะได้แก่ เจดีย์ จัดเป็น องค์ประกอบที่สำคัญของศาสนสถานในสมัยสุโขทัย โดยเฉพาะในยุคต้นๆ นั้นเจดีย์คือองค์ประกอบหลัก ของศาสนสถานเลยทีเดียว

เจดีย์หรือสถูปนั้นปัจจุบันมีความหมายใกล้เคียงกันมาก จนเรามักเรียกรวมกันไปว่า “สถูป เจดีย์” หลังจากที่อารยธรรมอินเดียได้แพร่เข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้คนในย่านนี้ก็ได้รับเอาอิทธิพลทางศาสนา แนวความคิด รวมทั้งความเชื่อในการสร้างเจดีย์ขึ้นในชุมชน จากนั้นมารูปแบบของ เจดีย์ก็พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และปัจจัยแวดล้อมตามสภาพสังคม วัฒนธรรมของแต่ละยุค สมัย กลายเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของแต่ละยุค และสามารถ สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมทาง ความเชื่อและอุดมคติทางสุนทรียภาพของชุมชนนั้นได้

ดินแดนอันเป็นประเทศไทยนี้ มีหลักฐานการสร้างสถูปเจดีย์มาตั้งแต่ศตวรรษที่ 10-11 มีประวัติ ศาสตร์และได้พัฒนารูปแบบไปตามช่วงเวลาถูกจัดแบ่งโดยอาศัยแนวทางทางการศึกษาทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และ ประวัติศาสตร์ศิลป์ แต่ถึงกระนั้น การจัดแบ่งงานสถาปัตยกรรมก็ไม่อาจจัดแบ่งได้ด้วยวิธี ใดวิธีเดียวได้สมบูรณ์พร้อม เพราะงานสถาปัตยกรรมนั้น ผูกพันกับมนุษย์แปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและเวลา ปรับตัวไปตามสภาวะและปัจจัยแวดล้อมโดยรอบที่มากกระทบ การศึกษาวิจัยเรื่องเจดีย์ สุโขทัยในครั้งนี้เช่นกัน เป็นความพยายามที่จะค้นหารูปแบบและแบ่งแยกประเภทของเจดีย์สุโขทัย อัน เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยสร้างความเข้าใจ เปิดมุมมองทางความคิดให้กว้างขึ้นและทำให้เราตระหนักถึง คุณค่าของงานสถาปัตยกรรมไทย ที่บรรพบุรุษชาวไทยได้บรรจงสร้างสรรค์เอาไว้อย่างปราณีตงดงาม กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาถึงลูกหลานไทยให้สืบสานกันต่อไป

การศึกษาถึงพัฒนาการของเจดีย์สุโขทัยนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงแต่การศึกษารูปร่าง รูปแบบ โครงสร้างหรือองค์ประกอบที่มองเห็นแต่ภายนอกเท่านั้น แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อมองให้ลึกลงไปเห็นถึง ภูมิปัญญาและสุนทรียภาพของชาวสุโขทัย กระบวนการออกแบบและสังเคราะห์งานสถาปัตยกรรม จากขนบธรรมเนียม ประเพณีและระบบความเชื่อที่แสดงออกเป็นรูปธรรม ให้เราเห็นในงานสถาปัตยกรรมแฝงไว้ด้วย สัญลักษณ์และความหมาย อีกทั้งประโยชน์ใช้สอยที่ผันไปตามประเพณีและความเชื่ออันแปรเปลี่ยนไปตามสภาพสังคม สร้างลักษณะเด่นเฉพาะสมัยไม่สิ้นสุด

1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาถึงแนวความคิดในการออกแบบเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัย และศึกษาถึงระเบียบในการจัดวางผังและรูปด้านซึ่งแนวความคิดในการออกแบบมักมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนา และวัฒนธรรมหลากหลายกระแสที่ผสมผสานกันอย่างกลมกลืนบนพื้นที่แคว้นสุโขทัย

1.2.2 เพื่อศึกษาถึงรูปแบบและลักษณะเด่นของเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัยแต่ละประเภท ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมและวัฒนธรรมของชาวสุโขทัย

1.2.3 เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัย และแนวความคิดในการออกแบบที่พัฒนาการไปพร้อมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ศาสนา และการเมือง โดยเฉพาะกระแสแนวความคิดในการเผยแพร่ศาสนาในแต่ละยุคสมัยนั้นมีอาจผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเจดีย์ประธานที่ได้รับค่านิยมในช่วงยุคสมัยนั้น ๆ

1.2.4 เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวสุโขทัย ตั้งแต่ก่อนก่อตั้งเป็นแคว้นสุโขทัย จนถึงสิ้นสุดแคว้นสุโขทัย ทางด้านการเมือง, การปกครอง, ระบบสังคม และประวัติของชนชั้นปกครองหรือกษัตริย์ผู้ครองแคว้นสุโขทัย ซึ่งจะมีผลกระทบต่อวิวัฒนาการและรูปแบบของเจดีย์ประธานแบบสุโขทัยในแต่ละยุคสมัย

1.2.5 เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการของหลักธรรมและพุทธธรรมสมัยสุโขทัย อันเป็นรากฐานของสังคมในแคว้นสุโขทัยทั้งก่อนการก่อตั้งอาณาจักรและเมื่อก่อตั้งอาณาจักรแล้ว ตลอดจนศึกษาถึงความเชื่อ, ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบก่อสร้างเจดีย์ประธาน

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1. ศึกษาวิจัยเฉพาะเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัย ที่ตั้งอยู่ในเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัยเท่านั้น โดยทำการศึกษาดังแต่สมัยพ่อขุนศรีนาวนาถมไปจนถึงกษัตริย์องค์สุดท้ายคือ พระมหาธรรมราชาที่ 4 (ตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีนาวนาถม ซึ่งไม่ทราบพุทธศักราชชัดเจนไปจนถึงราวพุทธศักราช 1991)

1.3.2. ศึกษาเฉพาะเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัยที่มีหลักฐานให้เห็นเหมาะแก่การวิเคราะห์ คือมีหลักฐานทางภาคสนาม และหลักฐานทางภาคเอกสารหรือศิลาจารึกระบุถึง หรือมีอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะเป็นประโยชน์กับการวิเคราะห์ โดยเฉพาะเจดีย์ประธานที่มีกษัตริย์หรือชนชั้นปกครองเป็นผู้สร้างหรือบูรณะ

1.3.3 ในการศึกษาวิจัยนี้ได้คัดเลือกเจดีย์จากเมืองสุโขทัยมาทำการศึกษาคตามเงื่อนไขที่กล่าวไว้ในข้อ 2 และเจดีย์ที่คัดเลือกมานั้นควรเป็นเจดีย์ประธานที่มีการกล่าวถึงในวงวิชาการ และเป็นที่ยอมรับว่ามีความสำคัญ ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และเชิงสุนทรียภาพ โดยเฉพาะเจดีย์องค์ที่นักวิชาการคนสำคัญ ๆ มักกล่าวถึง ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ศ.ดร. ประเสริฐ ณ นคร, ศ.มจ.สุภัทรทิศ ดิศกุล, ศ.ดร. สันติ เล็กสุขุม เป็นต้น

1.3.4 ศึกษาถึงความเป็นมาของวัดและเจดีย์ประธาน, ลักษณะทางกายภาพโดยรวม และที่ตั้ง เนื่องจากประเด็นของการศึกษาวิทยานิพนธ์มุ่งเน้นที่การศึกษาระบบแนวความคิด, รูปแบบ และวิวัฒนาการของเจดีย์ประธานจึงไม่ทำการศึกษาลงลึกมากในเรื่องของลวดลายละเอียดในทางกายภาพ แต่มุ่งเน้นในเรื่องของแนวความคิดในเชิงนามธรรม ศึกษาถึงกระแสสังคม วัฒนธรรมศาสนา และการเมืองที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและลักษณะของเจดีย์ประธาน มุ่งศึกษาถึงกลวิธีในการออกแบบเจดีย์ประธาน และโครงสร้างของแนวความคิดที่ใช้ในการออกแบบเจดีย์ประธาน

1.3.5 ศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพของเจดีย์ประธานเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ ลักษณะทางกายภาพที่ศึกษามีดังต่อไปนี้

- ก. แผนผังของวัด
- ข. แผนผังและรูปด้านของเจดีย์ประธาน
- ค. องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเจดีย์ประธาน และรายละเอียดในส่วนที่มีผลต่อการวิเคราะห์เรื่องแนวความคิด โดยอาจพิจารณาเป็นส่วน ๆ ได้แก่ ส่วนฐาน, ส่วนเรือนธาตุ, ส่วนยอดส่วนประติมากรรมตกแต่ง เป็นต้น

1.4 ขั้นตอนและวิธีการในการศึกษา

เพื่อศึกษาถึงแนวความคิด รูปแบบ องค์ประกอบ และวิวัฒนาการของเจดีย์สมัยสุโขทัยจึงต้องใช้วิธีการหลายอย่างประกอบกัน โดยค้นคว้าจากข้อมูลทางด้านประกอบกับการค้นคว้าทางภาคสนาม กับการสัมภาษณ์บุคคลผู้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องเจดีย์สุโขทัย รวบรวมข้อมูลทุกอย่างนำเข้าสู่การวิเคราะห์เปรียบเทียบหาแนวความคิด รูปแบบ และลักษณะเด่นของยุคสมัย รวมทั้งกระแสการพัฒนารวมและอิทธิพลจากศิลปะภายนอก โดยมีลำดับขั้นตอนตั้งแต่การรวบรวมข้อมูลจนสิ้นสุดการวิจัยดังต่อไปนี้

1.4.1 เก็บรวบรวมข้อมูลทางภาคเอกสาร ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลชั้นสองจากแหล่งข้อมูลตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งทางภาครัฐบาลและเอกชน เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการค้นคว้าและเป็นข้อมูลยืนยันสนับสนุนการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากสถานที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- ก. สมุดแห่งชาติ
- ข. หอจดหมายเหตุ
- ค. หอสมุดของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ
- ง. หน่วยงานของกรมศิลปากร ได้แก่ กองสถาปัตยกรรม, กองโบราณคดี
- จ. แหล่งข้อมูลอื่นๆ เช่น หอสมุดส่วนบุคคล กรมแผนที่ ทหาร ฯลฯ

ข้อมูลที่จะได้มา ได้แก่ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์, ประวัติศาสตร์ศิลปะและประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, ผังเมือง, ผังโบราณสถาน และรูปตั้งหรือรูปตัด เป็นต้น

1.4.2 เก็บรวบรวมข้อมูลทางภาคสนาม เป็นการศึกษาข้อมูลทางด้านกายภาพจากสถานที่ศึกษาจริง (อุทยานประวัติศาสตร์ สุโขทัย และอุทยานประวัติศาสตร์ ศรีสัชนาลัย และจังหวัดต่างๆ โดยรอบที่มีงานสถาปัตยกรรมในยุคสุโขทัย) ด้วยหลักฐานที่ปรากฏอยู่จริง จากการสำรวจ รั้ววัด จดบันทึกสภาพทั่วไป เพื่อนำมาเปรียบเทียบและสอบหาข้อเท็จจริงร่วมกับข้อมูลภาคเอกสาร โดยข้อมูลที่ได้จากภาคสนามได้แก่ ผังบริเวณที่ตั้งของเจดีย์ ลักษณะองค์เจดีย์ พร้อมทั้งภาพร่างลายเส้น และภาพถ่ายประกอบ เพื่อนำมาเป็นหลักฐานประกอบการศึกษาวิเคราะห์วิจัย

1.4.3 เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นข้อมูลที่ไม่อาจศึกษาได้จากข้อมูลภาคเอกสารหรือภาคสนาม ได้จากการสัมภาษณ์ หรือ สอบถามจากผู้มีความรู้และมีประสบการณ์ในเรื่องเจดีย์สุโขทัย และอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิมีความชำนาญ เฉพาะในเรื่องนี้

1.4.4 จัดลำดับข้อมูล โดยการนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมด มาทำการแบ่งแยก ประเภทแล้วจัดกลุ่มเป็นเจดีย์ประเภทต่างๆ และแบ่งแยกลักษณะแยกย่อยลงไป นำข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมาช่วยในการเรียงลำดับอายุของเจดีย์ เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

1.4.5 วิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมมาได้มาทำการศึกษาด้วยการประเมินผลโดยการเปรียบเทียบอ้างอิงอย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยอาศัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ด้านต่างๆ ได้แก่ ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครอง, เศรษฐกิจ, สังคม และวัฒนธรรม วิเคราะห์ร่วมกับหลักฐานทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่จริง คือ ผังบริเวณ, ผังเจดีย์, รูปทรงและที่ว่างของเจดีย์ และองค์ประกอบเจดีย์ เพื่อความเข้าใจถึงรูปแบบต่างๆ ของเจดีย์สุโขทัยและเข้าใจถึงระบบแนวความคิด และวิวัฒนาการของรูปแบบเจดีย์ประชาชน สมัยสุโขทัย ทั้งในเชิงรูปธรรมและ นามธรรม ซึ่งเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ไปตามยุคสมัยในแต่ละรัชกาล

1.4.6 สรุปผล คือการประเมินและรวบรวมข้อมูลโดยรวมเป็นความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์ในขั้นสุดท้าย ซึ่งให้เห็นถึงกระแสการพัฒนาการของเจดีย์ลักษณะเฉพาะของเจดีย์แต่ละรูปแบบแต่ละยุคสมัย

และวิวัฒนาการของระบบแนวความคิด และรูปแบบเจดีย์ประธาน สมัยสุโขทัย ตลอดจนเสนอแนะความคิดเห็นที่ได้จากการศึกษาประกอบ

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.5.1 คำที่ปรากฏในงานวิจัยต่อไปนี้ได้แก่ พระมหาเจดีย์ มหาเจดีย์, พระเจดีย์, องค์เจดีย์, พระสถูป เจดีย์, สถูป และเจดีย์ ล้วนมีความหมายเดียวกันทั้งสิ้น คือ ที่บรรจุอัฐิธาตุของบุคคลสำคัญอันควรแก่การสักการบูชา

1.5.2 การเลือกเจดีย์ที่ทำการศึกษานั้น เลือกเฉพาะเจดีย์ที่มีความสำคัญเช่น เจดีย์ที่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้างขึ้น, เป็นเจดีย์ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเจดีย์ที่มีความงดงามควรแก่การศึกษา เป็นต้น

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทราบถึงแนวความคิดในการออกแบบเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัย และระเบียบในการจัดวางผังและรูปด้านซึ่งมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อทางศาสนา และวัฒนธรรมหลากหลายกระแสที่ผสมผสานกันอย่างกลมกลืนบนพื้นที่แคว้นสุโขทัย

1.6.2 ทราบถึงรูปแบบและลักษณะเด่นของเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัยแต่ละประเภท ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมและวัฒนธรรมของชาวสุโขทัย

1.6.3 ทราบถึงวิวัฒนาการเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัย ที่พัฒนาการไปพร้อมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ศาสนา การเมือง และกระแสแนวความคิดในการเผยแพร่ศาสนาในแต่ละยุคสมัย

1.6.4 ทราบถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวสุโขทัย ตั้งแต่ก่อนก่อตั้งเป็นแคว้นสุโขทัย ไปจนถึงการเมือง, การปกครอง ระบบสังคม และประวัติของชนชั้นปกครองหรือกษัตริย์ผู้ครองแคว้นสุโขทัยเมื่อก่อตั้งเป็นแคว้นสุโขทัยแล้ว

1.6.5 ทราบถึงวิวัฒนาการของหลักธรรมและพุทธธรรมสมัยสุโขทัย อันเป็นรากฐานของสังคมในดินแดนสุโขทัยทั้งก่อนการก่อตั้งอาณาจักรและเมื่อก่อตั้งอาณาจักรแล้ว ความเชื่อ, ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบก่อสร้างเจดีย์ประธาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย